

<https://doi.org/10.32523/2616-6887>

ISSN (Print) 2616-6887
ISSN (Online) 2617-605X

Л.Н.Гумилев атындағы
Еуразия ұлттық университетінің
ХАБАРШЫСЫ

BULLETIN
of L.N.Gumilyov Eurasian
National University

№3 (128)/2019

ВЕСТНИК

Евразийского национального
университета имени Л.Н.Гумилева

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР. АЙМАҚТАНУ. ШЫҒЫСТАНУ. ТҮРКІТАНУ
сериясы

POLITICAL SCIENCE. REGIONAL STUDIES.
ORIENTAL STUDIES. TURKOLOGY
Series

Серия
ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ.
ВОСТОКОВЕДЕНИЕ. ТУРКОЛОГИЯ.

bulpolit.enu.kz

ISSN (Print)2616-6887
ISSN (Online) 2617-605X

ВЕСТНИК
ЕВРАЗИЙСКОГО
НАЦИОНАЛЬНОГО
УНИВЕРСИТЕТА
ИМ. Л.Н. ГУМИЛЕВА

BULLETIN
of L.N. GUMILYOV
EURASIAN NATIONAL
UNIVERSITY

Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ
ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР. АЙМАҚТАНУ. ШЫҒЫСТАНУ. ТҮРКІТАНУ сериясы

POLITICAL SCIENCE. REGIONAL STUDIES. ORIENTAL STUDIES.
TURKOLOGY Series

Серия **ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ. ВОСТОКОВЕДЕНИЕ.**
ТЮРКОЛОГИЯ

№ 3 (128)/2019

1995 жылдан бастап шығады
Founded in 1995
Издается с 1995 года

Жылына 4 рет шығады
Published 4 times a year
Выходит 4 раза в год

Нұр-Сұлтан, 2019
Nur-Sultan, 2019
Нур-Султан, 2019

Бас редакторы: **Нургазина Р.А.**

с.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)

Бас редактордың орынбасары **Нечаева Е.Л.**, с.ғ.к., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Қазақстан (саяси ғылымдар)

Бас редактордың орынбасары **Ахметжанова Л.К.**, т.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Қазақстан (саяси ғылымдар)

Редакция алқасы

- Абжаппарова Б.Ж.** т.ғ.д., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (шығыстану)
Авдеева О.А. с.ғ.д., доцент, Лойола университеті, Чикаго, АҚШ (саяси ғылымдар)
Азмуханова А.М. т.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (халықаралық қатынастар)
Әбдуалиұлы Б. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (түркітану)
Әлібекұлы А. ф.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (шығыстану)
Әлиева С.К. т.ғ.к., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (халықаралық қатынастар)
Барсуков А.М. с.ғ.к., доцент, Сібір басқару институты, ХШЖМҚРА филиалы (саяси ғылымдар)
Бирюков С.В. с.ғ.д., проф., Кемерово мемлекеттік университеті, Кемерово, Ресей (саяси ғылымдар)
Габдулина Б.А. т.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Дәркенов К.Г. т.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Дүйсембекова М.К. с.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Жолдыбалина А.С. PhD, доцент, Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Жолдасбекова А.Н. с.ғ.к., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (халықаралық қатынастар)
Зимони Иштван проф., Сегед университеті, Сегед, Венгрия (түркітану)
Ибраев Ш. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (шығыстану)
Ирфан Шахзад PhD, Саяси зерттеулер институты, Исламабад, Пәкістан (халықаралық қатынастар)
Каиржанов А.К. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (шығыстану)
Кайыркен Т.З. т.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (шығыстану)
Кожирова С.Б. с.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Конқобаев К. ф.ғ.к., проф., Түркі академиясы халықаралық ұйымы, Нұр-Сұлтан (түркітану)
Копежанова Д.Е. PhD, доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Ланко Д. А. с.ғ.к., доцент, Санкт-Петербург мемлекеттік университеті, Санкт-Петербург, Ресей (саяси ғылымдар)
Ласлу Марац PhD, проф., Амстердам университеті, Амстердам, Нидерланды (халықаралық қатынастар)
Мандана Тишеяр PhD, Алламе Табатабаи университеті, Тегеран, Иран (халықаралық қатынастар)
Невская И.А. ф.ғ.к., проф., Гете атындағы университет, Франкфурт-на-Майне, Германия (түркітану)
Нұрбаев Ж.Е. т.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Оспанова А.Н. PhD, доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Пунит Гаур PhD, проф., Нью-Дели университеті, Нью-Дели, Индия (аймақтану)
Пауло Ботта PhD, проф., Ла-Плата ұлттық университеті, Ла-Плата, Аргентина (саяси ғылымдар)
Рыстина И.С. PhD, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Сейит Али Авджу PhD, Ыылдырыма Бөзюк университеті, Анкара, Түркия (аймақтану)
Сомжүрек Б.Ж. т.ғ.к., доцент, Astana International University, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (халықаралық қатынастар)
Тәштемханова Р.М. т.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Шаймердинова Н.Г. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (түркітану)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ., Сәтпаев к-сі, 2, 307 б.

Тел.: +7(7172) 709-500 (ішкі 31-432)

E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz/>

Жауапты хатшы, компьютерде беттеген: Ә.С. Жұматаева

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы.

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР. АЙМАҚТАНУ. ШЫҒЫСТАНУ. ТҮРКІТАНУ сериясы

Меншіктенуші: ҚР БҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМК

Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде тіркелген. 25.05.18 ж. № 17125-Ж -тіркеу куәлігі

Мерзімділігі: жылына 4 рет. Тиражы: 25 дана

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ., Қажымұқан к-сі, 13/1, тел.: +7(7172)709-500 (ішкі 31-432)

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Editor-in-Chief: **Roza Nurtazina**

Doctor of Political Sciences, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)

Deputy Editor-in-Chief: **Yelena Nechayeva**, Can. of Political Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)

Deputy Editor-in-Chief: **Leila Akhmetzhanova**, Can. of Historical Sci., Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)

Editorial board

Bekzhan Abdualiuly	Doctor of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Bibikhadisha Abzhapparova	Doctor of Historical Sci., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (oriental studies)
Aiman Azmukhanova	Can. of Historical Sci., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)
Akzhigit Alibekuly	Can. of Philology, Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (oriental studies)
Saule Aliyeva	Can. of Historical Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)
Ol'ga Avdeeva	Doctor of Political Sci., Assoc.Prof., Loyola University, Chicago, USA (political science)
Aleksandr Barsukov	Can. of Political Sci., Assoc.Prof., Siberian Institute of Management, Branch of RANEP, Russia (political science)
Sergey Biryukov	Doctor of Political Sci., Prof., Kemerovo State University, Kemerovo, Russia (political science)
Bagysh Gabdulina	Can. of Historical Sci., Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Kurmangali Darkenov	Can. of Historical Sci., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Maira Dyussebekova	Can. of Political Sci., Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Shakir Ibrayev	Doctor of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (oriental studies)
Irfan Shahzad	PhD, Institute for Political Studies, Islamabad, Pakistan (international relations)
Abai Kairzhanov	Doctor of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (oriental studies)
Tursynkhan Kaiyrken	Doctor of Historical Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (oriental studies)
Kadyraly Konkobayev	Can. of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Svetlana Kozhirova	Doctor of Political Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Danagul Kopezhanova	PhD, Assoc. Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Dmitrij Lanko	Can. of Political Sci., Assoc.Prof., St Peterburg Universiy, Saint Petersburg, Russia (political science)
Laszlo Maracz	PhD, Prof. Amsterdam University, Amsterdam, Netherlands (international relations)
Mandana Tisheyar	PhD, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran (international relations)
Irina Nevskaya	PhD, Goethe University, Germany, Frankfurt am Main (turkology)
Zhaslan Nurbayev	Can. of Historical Sci., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Aigerim Ospanova	PhD, Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Punit Gaur	PhD, Prof. University of New Delhi, New Delhi, India (regional studies)
Paulo Botta	PhD, Prof., National University of La Plata, La Plata, Argentina (political science)
Indira Rystina	PhD, L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Seyit Ali Avcu	PhD, Yildirim Beyazit University, Ankara Turkey (regional studies)
Baubek Somzhurek	Can. of Historical Sci., Assoc.Prof., Astana International University, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)
Raihan Tashtemkhanova	Doctor of Historical Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Nurila Shaymerdinova	Doctor of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Akbota Zholdasbekova	Can. of Political Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)
Alua Zholdybalina	PhD, Assoc.Prof., Kazakhstan Institute for Strategic Studies, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Zimonyi Istvan	Prof., University of Szeged, Szeged, Hungary (turkology)

Editorial address: 2, Satpayev str., of. 307, Nur-Sultan city, Kazakhstan, 010008.

Tel.: +7(7172) 709-500 (ext. 31-432). E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz/>

Responsible secretary, computer layout: Aliya Zhumatayeva

Bulletin of the L.N.Gumilyov Eurasian National University POLITICAL SCIENCE. REGIONAL STUDIES. ORIENTAL STUDIES. TURKOLOGY Series

Owner: Republican State Enterprise in the capacity of economic conduct «L.N.Gumilyov Eurasian National University» Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan

Registered by Ministry of information and communication of Republic of Kazakhstan. Registration certificate No. 17125-Ж from 25.05.2018

Periodicity: 4 times a year. Circulation: 25 copies

Address of printing house: 13/1 Kazhimukan str., Nur-Sultan, Kazakhstan 010008; tel.: +7(7172) 709-500 (ext.31-432)

Главный редактор: **Нуртазина Р.А.**
д.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит. науки)
Зам. главного редактора: **Нечаева Е.Л.**, к.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан
(полит. науки)
Зам. главного редактора: **Ахметжанова Л.К.**, к.ист.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан,
Казахстан (полит. науки)

Редакционная коллегия

Абдуалиулы Б. д.ф.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)
Абжаппарова Б.Ж. д.ист.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (востоковедение)
Авдеева О. А. д.полит.н., доцент, университет Лойола, Чикаго, США (полит.науки)
Азмуханова А.М. к.ист.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (международные отношения)
Алибекулы А. к.ф.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (востоковедение)
Алиева С.К. к.ист.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (международ.отношения)
Барсуков А. М. к.полит.н., доцент, Сибирский институт управления – филиал РАНХиГС, Новосибирск, Россия (политические науки)
Бирюков С.В. д.полит.н., проф., Кемеровский государственный университет, Кемерово, Россия (полит. науки)
Габдулина Б.А. к.ист.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Даркенов К.Г. к.и.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Дюсембекова М.К. к.полит.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Жолдыбалина А.С. PhD, доцент, Казахстанский институт стратегических исследований, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Жолдасбекова А.Н. к.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (международ. отношения)
Зимони Иштван проф., Сегедский университет, Сегед, Венгрия (тюркология)
Ибраев Ш. д.ф.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (востоковедение)
Ирфан Шахзад PhD, Институт политических исследований, Исламабад, Пакистан (международ. отношения)
Каиржанов А.К. д.ф.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (востоковедение)
Кайыркен Т.З. д.ист.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (востоковедение)
Кожирова С.Б. д.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Конкобаев К. к.ф.н., проф., Международная Тюркская академия, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)
Копежанова Д.Е. PhD, доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Ланко Д. А. к.полит.н., доцент, Санкт-Петербургский гос.университет, Санкт-Петербург, Россия (полит.науки)
Ласлу Марац PhD, проф., Амстердамский университет, Амстердам, Нидерланды (международ. отношения)
Мандана Тишеяр PhD, Университет Алламе Табатабаи, Тегеран, Иран (международ. отношения)
Невская И.А. PhD, Гете Университет, Франкфурт-на-Майне, Германия (тюркология)
Нурбаев Ж.Е. к.и.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Оспанова А.Н. PhD, доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Пунит Гаур PhD, проф., университет Нью-Дели, Нью-Дели, Индия (регионоведение)
Пауло Ботта PhD, проф., национальный университет Ла-Платы, Ла-Плата, Аргентина (полит.науки)
Рыстина И.С. PhD, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Сейит Али Авджу PhD, университет Йылдырыма Безыта, Турция (регионоведение)
Сомжурек Б.Ж. к.ист.н., доцент, Astana International University, Нур-Султан, Казахстан (международ. отношения)
Таштемханова Р.М. д.ист.н., проф. (Казахстан), ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Шаймердинова Н.Г. д.ф.н., проф. (Казахстан), ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Нур-Султан, ул. Сатпаева, 2, каб. 307

Тел.: +7(7172) 709-500 (вн. 31-432)

E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz/>

Ответственный секретарь, компьютерная верстка: А.С. Жуматаева

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева.

Серия: ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ. ВОСТОКОВЕДЕНИЕ. ТЮРКОЛОГИЯ

Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК

Зарегистрирован Министерством информации и коммуникаций Республики Казахстан

Регистрационное свидетельство № 17125-Ж от 25.05.18 г.

Периодичность: 4 раза в год

Тираж: 25 экземпляров

Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Нур-Султан, ул. Кажымукана, 13/1, тел.: +7(7172)709-500 (вн.31-432)

МАЗМҰНЫ

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР

<i>Әбдраманов О.М., Бекмурат А., Есдаулетова А.М.</i> Қай кезде экономикалық санкциялар тиімді болмақ?	11
<i>Болысбек М.Ә., Бюлегенова Б.Б.</i> Қазақстан Республикасында сайлау жүйесінің қалыптасуы мен даму мәселелері	18
<i>Дюсембекова М.К., Ибраев Е.Е.</i> Әлемдік тәжірибедегі мемлекет пен діннің арақатынасы	26
<i>Жұмағұлов Е.Т., Көпежанова Д.Е.</i> Қазақстан Республикасындағы жергілікті өзін-өзі басқару институтының қалыптасуының саяси-құқықтық негіздерін талдау	32
<i>Күрнебаева Г.К.</i> Солтүстік Африка мен Таяу Шығыстағы «араб көктемін» концептуалды талдау	40
<i>Ланко Д.А., Ланцова И.С.</i> Корея Республикасының еуразиялық саясаты	50
<i>Майгельдинов К.У., Нечаева Е.Л.</i> Орталық Азиядағы Қытай мүдделерінің контекстіндегі АҚШ пен Қытайдың геосаяси қақтығысы	58
<i>Нұртазина Р.А., Серікжанова А.Т.</i> Қазақстан Республикасындағы саяси қатысудың әлеуметтік-мәдени аспектілері	66
<i>Райымбекова А.А.</i> Халықаралық қақтығыстарды реттеу үрдісіндегі медиаторлық институты	74

АЙМАҚТАНУ

<i>Кариева Н.А.</i> XIX ғасырдағы экспедицияларда Орта Азия территориясындағы географиялық іздестіру мәселесі (ресейлік зерттеулер мысалында)	82
---	----

ТҮРКІТАНУ

<i>Адилов М.Е.</i> Сөз мәнін талдай отырып, фразеологизмдер мен мақал-мәтелдерді оқытудың жолдары	95
<i>Ахметова Ж.Н.</i> Қазақ және түрік әйелдерінің ұлттық киімдерін салыстыра зерттеу	103
<i>Жиембаева Г.Т., Сайын Ж.</i> Тува түркілерінің фольклорындағы қаһармандық эпостар және оның ерекшеліктері	110
<i>Жолдасбеков М.</i> Тарих деректері: қазақ жеріне депортацияланған түркі халықтары	116
<i>Каскарбаева Г.С.</i> Түркі мәдениетінің дамуы контекстіндегі Түркі әлемінің интеграциясы	125
<i>Шаймердинова Н.Г., Жиембай Б.С., Абдрасимова А.Е.</i> Қазақстандағы гагауз диаспорасы тілінің ерекшеліктері	132

CONTENTS

POLITICAL SCIENCE

<i>Abdramanov O. M., Bekmurat A., Esdauletova A.M.</i> When economic sanctions are likely to be effective?	11
<i>Bolysbek M.A., Bulegenova B.B.</i> Problems of formation and development of the electoral system in the Republic of Kazakhstan	18
<i>Dyussebekova M.K., Ibrayev E.E.</i> The interaction of state and religion in the world practice	26
<i>Zhumagulov E.T, Kopezhanova D.E.</i> Analysis of the political and legal foundations of the institution local government in the Republic of Kazakhstan	32
<i>Kurpebayeva G.K.</i> Conceptual analysis of the “Arab Spring” in Middle East and North Africa	40
<i>Lanko D.A., Lantsova I.S.</i> Eurasian Policy of the Republic of Korea	50
<i>Maigeldinov K.U., Nechayeva Ye.L.</i> The geopolitical confrontation of the United States and China in Afghanistan in the context of China’s interests in Central Asia	58
<i>Nurtazina R.A., Serikzhanova A.T.</i> Socio-cultural aspects of political participation in the Republic of Kazakhstan	66
<i>Raiymbekova A.A.</i> Institute of mediation in the settlement process of international conflicts	74

REGIONAL STUDIES

<i>Kariyeva N.A.</i> On the issue of geographical surveys in Central Asia on expeditions of the 19th century (on the example of Russian studies)	82
--	----

TURKOLOGY

<i>Adilov M. E.</i> Teaching of phraseological units and proverbs of the Kazakh language with the help of archaism evidences stored in them	95
<i>Akhmetova Zh.N.</i> Comparative analysis of Kazakh and Turkish women national clothing	103
<i>Zhiyembayeva G.T., Sayin Zh.</i> Heroic epics of folklore of Tuvan Turks and their features	110
<i>Zholdasbekov M.</i> Historical sources: Turkic peoples deported to Kazakhstan	116
<i>Kaskarbayeva G.S.</i> Integration of the Turkic world in the context of the development of Turkic culture	125
<i>Shaymerdinova N.G., Zhiyembay B.S., Abdrassimova A.E.</i> Features of the language of the Gagauz Diaspora living in Kazakhstan	132

СОДЕРЖАНИЕ

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

<i>Әбдраманов О.М., Бекмурат А., Есдаулетова А.М.</i> Когда экономические санкции могут быть эффективными?	11
<i>Болысбек М.А., Бюлегенова Б.Б.</i> Проблемы формирования и развития избирательной системы в Республике Казахстан	18
<i>Дюсембекова М.К., Ибраев Е.Е.</i> Взаимодействие государства и религии в мировой практике	26
<i>Жумагулов Е.Т., Копежанова Д.Е.</i> Анализ политическо-правовых основ становления института местного самоуправления в Республике Казахстан	32
<i>Курпебаева Г.К.</i> Концептуальный анализ «арабской весны» в Северной Африке и на Ближнем Востоке	40
<i>Ланко Д.А., Ланцова И.С.</i> Евразийская политика Республики Корея	50
<i>Майгельдинов К.У., Нечаева Е.Л.</i> Геополитическое противостояние США и КНР в Афганистане в контексте интересов Китая в Центральной Азии	58
<i>Нуртазина Р.А., Серикжанова А.Т.</i> Социокультурные аспекты политического участия в Республике Казахстан	66
<i>Райымбекова А.А.</i> Институт посредничества в процессе урегулирования международных конфликтов	74

РЕГИОНОВЕДЕНИЕ

<i>Кариева Н.А.</i> К вопросу географических изысканий на территории Средней Азии в экспедициях XIX века (на примере российских исследований)	82
---	----

ТЮРКОЛОГИЯ

<i>Адилов М.Е.</i> Способы изучения фразеологизмов, пословиц и поговорок казахского языка посредством анализа их значения	95
<i>Ахметова Ж.Н.</i> Сравнительный анализ казахской и турецкой женской национальной одежды	103
<i>Жиембаева Г. Т., Сайын Ж.</i> Героические эпосы фольклора тувинских тюрков и их особенности	110
<i>Жолдасбеков М.</i> Исторические источники: тюркские народы, депортированные в Казахстан	116
<i>Каскарбаева Г.С.</i> Интеграция тюркского мира в контексте развития тюркской культуры	125
<i>Шаймердинова Н.Г., Жиембай Б.С., Абдрасимова А.Е.</i> Особенности языка гагаузской диаспоры, проживающей в Казахстане	132

КОЛОНКА РЕДАКТОРА

Исследовательский кругозор и современная политическая наука

В современных условиях мировое сообщество оказалось перед глобальными вызовами экономического и политического контента государств. Скоростной динамизм современного мира сделали государственную практическую политику более зависимой от прикладной политологии, принятия политических и административных решений, прогноза рисков, конструирования стратегических целей и от мнения экспертного сообщества. Сегодня во всех государствах рациональные политические решения принимаются на основе научного знания и качественной аналитики. Полагаю, что сама политология не может развиваться в автономном режиме в отрыве от мировой политической науки, аналитики не просто отдельно изучают политику, но и во многом определяет ее.

Мировая практика доказывает, что сегодня политика сможет быть эффективной и креативной лишь в том случае, если ее интеллектуальная опора - политология - будет адекватна современным реалиям социально-политических процессов в обществе. Пока же казахстанская политическая наука отстает во многом.

Экспертам часто задают вопрос о том, в чем заключается отличие политики и политологии. Отметим, что политология и политика, казалось бы, две разные сферы профессиональной деятельности, сегодня составляют единое целое. Без базовых знаний основ политологии и аналитики невозможно стать успешным политиком и принимать управленческие решения.

Приведем два основных фактора.

Первый: в сфере политики многие руководители государственных структур открыто демонстрируют узость своего мышления, полагаясь только на опыт работы и интуицию, игнорируя мнение аналитиков, работа которых состоит в экспертизе проблем, мониторинге действий, выявлении рисков, прогнозировании и выработке рекомендаций.

Второй: в нашей республике многие политики имеют научные степени кандидата или доктора политических наук, это как визитная карточка, за которой нет определенных усилий для повышения институционального уровня развития отечественной политической науки. Новая волна молодых докторов PhD пока набирает опыт.

Отметим, что развитая система фундаментальной политической науки состоит из четырех базовых элементов.

Во-первых, академической среды, в которую входят университетское политологическое образование и теоретические исследования. Ее функция – постоянное генерирование, аккумуляция и ретрансляция политологических знаний в человеческий капитал.

Во-вторых, сети аналитических научных центров, осуществляющих мониторинг, оценку и прогнозирование политических процессов, а также выработку рекомендаций для политической власти.

В-третьих, открытой коммуникации политической власти с гражданским обществом благодаря социальным сетям.

В-четвертых, политических комментаторов, регулярно дающих оценку политическим событиям, и политтехнологов, обслуживающих участников политической жизни гражданского общества.

Какие действия будут эффективны для казахстанской политической науки в данных условиях? Задача нашего политологического сообщества состоит в том, чтобы системно анализируя внутренние и внешние социально-политические процессы, выявить

предстоящие угрозы и риски национальной безопасности нашего государства. В дальнейшем эти исследования могут стать основой для практических решений правительства. Справляется ли казахстанская политическая наука с данной задачей? На эти вопросы искали ответы делегаты Конгресса политологов на диалоговой площадке ЕНУ им. Л.Н.Гумилева весной 2019 года. Здесь особое внимание было уделено перспективам развития политической науки в Казахстане, участию страны во Всемирном конгрессе политологов, который пройдет в Лиссабоне в 2020 году.

В ходе дискуссий делегаты Конгресса политологов отметили, что, к сожалению, в Казахстане в силу ряда обстоятельств слабо и однобоко развита теоретическая направленность данной науки. Например, за десять лет, с 1999 по 2009 гг., количество защищенных диссертационных работ в Казахстане по политической науке составило 210, среди которых 50 докторских и 160 кандидатских работ. Основное количество исследований посвящено теме внутриполитических реформ, анализу политических процессов, институтов и технологий - 53 (25%), этнополитике – 31 (15%), национальной безопасности – 30 (14%).

Вместе с тем еще мало исследований, посвященных темам политической культуры, политической психологии, медиации, политического поведения, политического сознания, коммуникации между обществом и властью, вопросам религиозной ситуации в стране, проблемам в сферах социальной жизни гражданского общества, экологии и образования и т.д.

В целом, нужно признать, что с 2010-го по 2019-й год темы исследований докторов PhD довольно универсальны, работы носят описательный характер, нет глубокого исследовательского анализа. Причина этого кроется скорее всего в отсутствии отечественного координирующего научного центра по разработке актуальных направлений исследований в политической науке. Из этих факторов вытекает проблема низкого исследовательского кругозора, поэтому работы являются «вторичным» потребителем профессиональной информации. Не секрет также, что основная часть казахстанских политологов и исследователей не владеет иностранными языками, что делает их зависимыми от российского политологического пространства, являющегося своеобразным информационным посредником между нами и зарубежным сообществом политологов. Приведем небольшой сравнительный анализ характерных черт познавательной деятельности зарубежных и казахстанских политологов.

№	Познавательная деятельность зарубежных политологов	Познавательная деятельность отечественных политологов
1	Баланс между теоретическими и прикладными исследованиями за счет разработки фундаментальных исследований.	Превалирование прикладных исследований над теоретическими и фундаментальными.
2	Деятельность в рамках многочисленных политологических субдисциплин.	Отсутствие четкой субдисциплинарной дифференциации, отражающей базовые характеристики текущих политических процессов.
3	Активное междисциплинарное взаимодействие.	Основной акцент на интерпретации западных и российских моделей исследования.
4	Интенсивная экспериментальная деятельность по применению новых теоретико-методологических инструментов.	Превалирование универсализма в выборе исследовательских тем, описательность без глубокого анализа.

5	Четкая исследовательская специализация.	Слабая теоретико-методологическая база, отсутствие конкретной исследовательской специализации и оторванность от практики.
6	Отсутствие жестких идеологических рамок.	Наличие определенных идеологических ограничений.

Каких тем научных статей мы ждем в нашем научном журнале? Прежде всего исследовательских работ на междисциплинарном уровне политического знания с конкретным теоретико-методологическим инструментарием, таких как проблемы психологии политики, социологии политики, философии политики, теория политики, истории политических учений, истории международных отношений, мировой политики, геополитики, востоковедения, страноведения, тюркологии, внешней и внутренней политики Казахстана, соотношения психологических, правовых, философских и социальных направлений развития государства в контексте укрепления национальной безопасности страны.

Хочется также отметить, что политическая наука с исследовательским кругозором в современных условиях имеет социальное значение, которое помимо научных функций выполняет роль проводника либерального дискурса и коммуникации между политической властью и гражданским обществом.

*С уважением, главный редактор,
доктор политических наук,
профессор ЕНУ им. Л.Н. Гумилева
Нуртазина Р.А.*

XFTAP 11.15.71

М.К. Дюсембекова, Е.Е. Ибраев

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
(E-mail: maira.enu@mail.ru, erzhan-83@mail.ru)

Әлемдік тәжірибедегі мемлекет пен діннің арақатынасы

Андатпа. Автор мақалада мемлекеттік-конфессиялық қатынастар дамуының тарихына тоқталып, дін саласының қоғамдық өмірдегі алатын орны жайлы ой-пікірлер, конфессия түсінігі және оның қалыптасуы, мемлекет пен дін бірлігінің секуляризация үдерісі арқылы қалыптасқан әртүрлі елдердегі ұлттық діндердің қазіргі формаларына, діннің мемлекеттен бөлектену жүйелеріне, әлем елдерінің конституцияларында көрсетілген дін саласына қатысты ұстанымдары мен зайырлылық түсінігі, мемлекеттердің зайырлы сипат бойынша тәжірибелеріне, олардың дін саласын реттеу саясатына салыстырмалы талдау жасайды. Сондай-ақ, жоғары билік дінге негізделген мемлекеттердің саясаты мен сол қоғамдағы өзге діндерге қатысты ұстанымдары, дін туралы заңнамалардағы әлемдік, ұлттық және дәстүрлі емес діндер жайлы сипаттамаларға, түрлі кезеңдерде діни мемлекеттердің дін саласына қатысты ұстанымдарындағы өзгерістерге, сенім мен ар-ождан бостандығының жалпы қағидаларына тоқталады.

Түйін сөздер: мемлекет, дін, секуляризация, зайырлылық, конфессия, шіркеу, ислам, католик, православие.

DOI: <https://doi.org/10.32523/26-16-6887/2019-128-3-26-31>

Дін – бұл адамзат өркениетінің дамуында мемлекетпен қатар өмір сүріп келе жатқан қоғамдық сананың бір формасы. «Дін биліксіз өледі, ал дінсіз билік әрекет етуді тоқтатады» - деп парсы ойшылы Мұхаммед Самарқанди айтып кеткендей, бірлік пен бөлінбеушілік қағидасы дін мен билікке толығымен таралып, мемлекеттің пайда болуымен дін ресми мемлекеттік сипатқа ие болған еді. Тек Қайта өрлеу дәуірінде Батыс Еуропада гуманизмнің зайырлы дүниетанымы белсенді түрде бекітіліп, діннің монополиясынан сананы босатуда, рационалистік көзқарастарды таратуда алғашқы қадамдар жасалды. Шіркеу мен зайырлы биліктің арасындағы бақталастық, нәтижесінде патшалық абсолютизмнің бекітілуі зайырлы дүниетанымның таралуына қолайлы жағдай туғызды. Сол кездегі зайырлы билік ғылым мен өнер саласындағы қайраткерлерден лайықты қолдау таба бастады. Біртіндеп дін билеуші емес, әлеуметтік қауымдастықтың бір бөлшегіне айналды.

XVII ғасырда Вестфаль бейбіт келісімінен кейін түрлі діндердің қатар өмір сүруі мемлекет тарапынан мойындалып, өзге дінге төзімділік қағидасы енгізілді, бұл өз кезегінде дін ықпалының төмендеуіне әкелді. Сол кезде шіркеудің бақылауында болған территориялардың зайырлы билеушілердің қол астына өтуімен байланысты «секуляризация» (лат. saecularis – діни емес, зайырлы) термині пайда болды. Саясаттану сөздігінде: «Секуляризация - жалпы қоғам мәдениетін, сондай-ақ әлеуметтік топтар мен жеке индивидтердің күнделікті өмірін қамтитын және сиқырлы, діни нанымдардың, құндылықтар мен нормалардың маңыздылығын азайтуға алып келетін үдерістердің жиынтығы, олар ұтымды дәлелдермен міндетті түрде негіздеуге жататын идеялармен және ережелермен алмастырылады, бұл «шынайы», объективті білімге қол жеткізу функциясын беретін ғылым беделінің өсуіне ықпал етеді» - деп түсіндіріледі [1, 589 б.].

Реформация дәуіріндегі осы үдерістер діннің мемлекеттен бөлінуімен көрініс алды. Секуляризация түсінігінің қазіргі кездегі ұғымы саяси саланың дін ықпалынан

оқшау болуы, саяси институттардың қызметі мен беделі тылсым күштің сипатынан тыс, қоғамдағы қалыпты өмірдің нәтижесінде туындайтын саясат түсінігімен байланысты.

Алайда дін саясаттан ажырағанмен қоғамда маңызды әлеуметтік функцияларды атқарады. М.Вебердің ойынша, дін адамдар өздерінің қызметінде басшылыққа алатын идеалдардың қалыптасуына ықпалын тигізеді, ол ондай идеалдар қоғамдық дамуды ынталандырушы факторға айналуы мүмкін. Э. Дюркгейм, Т. Парсонс, Б. Малиновский сияқты ғалымдар «Дін әлеуметтік бірлікті нығайтуға бағытталған, бұған қол жеткізудің жолы – салт жоралғылар» деп есептейді [2, 340 б.]. Кейбір демократиялық елдер діни жоралғыларды жатсынбайды. Мәселен, Ұлыбританияда христиандық рәміздерді кеңінен пайдаланатын зайырлы дін монарх пен оның отбасының өмірі мен қызметіне байланысты рәсімдерге негізделген.

Кейбір саясаткерлердің діни дәстүрлерді пайдаланғанын кездестіруге болады. Квазидіндік әдістемені пайдалана отырып, сондай-ақ бір мезетте анық дінге қарсы бағыттағы секуляризмнің таралуымен қатар жүретін ерекше саяси-идеологиялық құбылыстар орын алған еді. Бұл құбылыстар «зайырлы дін» деген атауға ие болды. Бұлар көп жағдайда тоталитарлық, диктаторлық саяси тәртіпке тән еді. Көсемдерге, идеологияға, ұлтқа, нәсілге табынушылық – олардың ажырамас бөлшегі, ал табынушылық социалистік елдердегі атеистік насихатпен ұштасқанмен де діни құбылыс болып табылады. Ал социалистік жүйенің күйреуі, жаһандық үдерістер ықпалымен демократиялық құндылықтардың кеңінен етек алуы бірқатар елдерде мемлекет пен дін арақатынасының жаңа үлгісінің қалыптасуына ықпалын тигізді.

Мақсаты: Қазіргі кезде әлемдік тәжірибедегі мемлекет пен дін арақатынасының спецификасын анықтау. Аталған мақсатқа қол жеткізу үшін келесідей **міндеттер** жүзеге асырылады:

- Мемлекет пен дін арасындағы қатынастардың қалыптасуы мен дамуындағы негізгі үрдістерді анықтау;
- Әртүрлі елдердегі мемлекеттік-конфессиялық қатынастардың тәжірибесіне салыстырмалы талдау жасау.

Бүгінгі таңда мемлекет пен діннің аражігін түсіндіруде «мемлекеттік-конфессиялық» немесе «мемлекеттік-конфессияаралық қатынастар» ұғымы кеңінен қолданылады. Конфессия – (лат. confessio — ғибадат, дін жолы) — құдайға құлшылық ету ерекшеліктері мен белгілі бір ұйымдық құрылымы бар, бір дін шеңберінде дінге сенушілердің бірігуі. Мәселен, христиандық конфессияларға православие, католицизм және протестантизм жатады. Конфессия термині Реформация дәуірінде протестанттық қауымдастықтың католиктерден бөлініп, өздерінің жеке дін жолын қалыптастырған кезде пайда болған.

Жалпы алғанда діни бірлестіктермен қарым-қатынас сипаты бойынша мемлекеттер конфессиялық типтегі мемлекеттер және зайырлы типтегі мемлекеттер болып бөлінеді. Ресейлік зерттеуші М.О. Шахов атқандай: «мемлекеттік «міндетті» дін болмайтын және ар-ождан бостандығы қамтамасыз етілген мемлекеттерді зайырлы типке жатқызуға болады» [3, 23 б.]. Конфессиялық мемлекетте шіркеулердің бірі (конфессиялардың) елді басқарады (теократия), немесе билік және басқару органдар жүйесіне кіреді (мемлекеттік дін) [3, 25 б.].

Діни бірлестіктердің мемлекеттен бөлектену принципі жүзеге асқан, ар-ождан бостандығы және діни сенім бостандығы қамтамасыз етілген АҚШ, Португалия, ГФР сияқты бірқатар елдерде зайырлылық мемлекеттің конституциялық сипаттамалар тізіміне кірмеген, олар зайырлы деп аталмайды.

Сонымен қатар зайырлы Түркияда мұсылман имамдары, муфтийлер және дін уағыздаушылары мемлекеттік қызметкер мәртебесіне ие, мемлекеттік мектептерде діни мәдениет пен этиканы оқу міндетті болып табылады. Сондай-ақ зайырлы болып табылатын

Франция мемлекет меншік иесі ретінде католиктік (тек қана католиктік) ғибадатханаларды қамтамасыз ету, жөндеу мен қалпына келтіру шығындарын өтейді және қарулы күштер қатарындағы бірнеше конфессиялардың капелландық қызметін қаржыландырады. Капеллан деп әскер қатарындағы дін қызметкерін атайды, бүгінгі күні капелландардың құқықтық мәртебесі тек мемлекет ішінде ғана емес, сонымен бірге халықаралық нормативтік актілерде бекітілген. Мәселен, 1949 жылғы Женева конвенциясына сәйкес дін қызметкерлері комбатант болып есептелмейді (француз. *Combatant* - шайқасушы, яғни соғыс жағдайында әскери ұрысқа тікелей қатысатын жауынгер) және тұтқынға түскен жағдайда өзінің мәртебесін сақтап қалады. Мұндай капеллан қызметі АҚШ, Ұлыбритания, Германия, Польша, Чехия сияқты мемлекеттердің қарулы күштерінде әрекет етеді.

Қазіргі уақытта әлемнің көптеген мемлекеттердің дін саласы бойынша ұстанымдары зайырлылық болып табылады. Зайырлылық – бұл мемлекеттік атеизмнен және бір дінді жалпыға бірдей немесе ресми ретінде мойындаудан бір мезгілде бас тарту арқылы сенім мен ар-ождан бостандығы мәселелерінде азаматтардың толық теңдігін қамтамасыз етуші мемлекеттің сипаттамасы [4, 13 б.]. Бұл дегеніміз мемлекет көпконфессиялы болса, бір дінге ресми түрде басымдық бермейді, заң алдында діни бірлестіктер тең саналады. Осы тұрғыда бірқатар мемлекеттердің дін саласындағы тәжірибесіне тоқталатын болсақ, Италия елінде дін үш топқа бөлінеді, оның ішінде католик шіркеуі ерекше орынға ие. Италияның Конституциясында мемлекет пен католик шіркеуі арасындағы қарым-қатынастарға арналған 7-інші бап бар, ол бойынша бұл қатынастар 1929 жылы Муссолини үкіметі мен Папа билігі арасында жасалған Латерандық келісіммен реттеледі. Католик шіркеуінен кейін мемлекетпен келісімге отырған діни қауымдастықтар тұрады. Олардың мәртебесі католик шіркеуінің құқықтық жағдайына формальды түрде жақын. Соңғы, әрі төменгі топты мемлекетпен келісімге келмеген діни бірлестіктер құрайды, олар алдыңғы екі категориядағыларға қарағанда бірқатар артықшылықтардан айырылған. Осыған ұқсас, бірақ діни бірлестіктердің бұдан гөрі күрделі типологиясы Испания мемлекетіне тән. Бұл елде заңды түрде мойындалған төрт топ бар, дегенмен әрқайсысының мәртебесі біркелкі емес:

- 1) Конституцияда арнайы бекітілген католик шіркеуі;
- 2) заң бойынша мемлекетпен келісім жасай алатын испандық қоғамға «тереңдеп енуші» шіркеулер;
- 3) «тереңдеп енуші» мәртебесіне ие емес, бірақ заңды мәртебесі бар шіркеулер мен діни ұйымдар, сондай-ақ діни бірлестіктер тізіміне кірген діни қауымдастықтар мен бірлестіктер;
- 4) діни қауымдастықтар ретінде заңды мәртебесі жоқ діни топтар, өйткені олар заңның барлық талаптарына сәйкес келмейді, бірақ жеке ұйымдар ретінде заңды мәртебесіне қол жеткізе алады; заңда олар секталар немесе жаңа діни қозғалыстар ретінде көрсетіледі.

Сол сияқты католик шіркеуінің күшті дәстүрлері мен ықпалы бар мемлекеттер қатарына Латын Америкасы елдері жатады. Олардың кейбіреулерінің конституцияларында католик шіркеуінің маңыздылығы және мемлекет тарапынан қолдау ерекше атап өтіледі. Мәселен, Аргентинаның (1853) Конституциясының 2 бабына сәйкес федералды үкімет Рим-Католик апостолик шіркеуін қолдайды. Мұндай ережелер Боливия (1967) және Коста-Рика (1949) Конституцияларында қамтылған. Сондай-ақ, мемлекет католик шіркеуіне қаржылай қолдау көрсетеді [5].

Латвия елінің «Діни ұйымдар туралы» заңында «діни конфессиялар» және «дәстүрлі емес діни ұйымдар» деген ұғымдар қолданылады. Діни конфессиялар «әлемдік діндердің тарихи қалыптасқан түрлері, сондай-ақ өз ілімі, (қасиетті жазу, догматика), діни рәсімдер мен ұйымдастыру құрылымының дәстүрлері бар ұлттық діндер ретінде анықталады». Ал дәстүрлі емес діни ұйымдар «әлемдік діндердің, ұлттық діндердің конфессияларынан

бөлінген ұйымдар немесе догмалық ұстанымдар, діни рәсімдер мен ұйымдық құрылымы олардың қандай да болмасын біреуімен жеткіліксіз дәрежеде сәйкестендірілетін діни ұйымдар болып саналады». Мемлекет пен діни ұйымдардың арақатынасы мәселесінде мемлекеттік органдар зайырлы сипатқа ие, дегенмен діни ұйымдар заңда қарастырылған жағдайларда мемлекеттік функцияларды атқара алады.

Болгария Конституциясы бойынша шығыстық-православиелік діни сенімі дәстүрлі дін болып табылады. Сондай-ақ, Грузия Конституциясының 9-бабы Мемлекет Грузия тарихындағы Грузин православие шіркеуінің айрықша рөлін, сонымен бірге діни сенімнің толық еркіндігін, шіркеудің мемлекеттен тәуелсіздігін мойындайды.

Бірқатар елдерде дін әлі күнге дейін мемлекеттік сипатқа ие. Ең алдымен, бұл ислам мемлекеттері болып табылады. Иранда мемлекеттік билік ірі дін мамандарынан тұратын сарапшылар Кеңесімен тағайындалған елдің саяси және рухани жетекшісінің бақылауында. Барлық құқықтық жүйе исламдық нормаларға негізделген және исламнан басқа дінге ауысу тыйым салынған. Сондай-ақ, Иранда мемлекеттік ислам дінінен басқа үш діни азшылық бар: олар - зороастризм, иудаизм мен христиандық және олар ислам дініне, Иран Ислам Республикасына қарсы қастандық жасауға қатыспаған жағдайда танылады. Қалған діни қозғалыстар мойындалмаған немесе қуғынға ұшырайды. Ал Сауд Арабиясында Құран мен сүннет елдің ең жоғары заңы болып табылады. Әрине, ислам шығыс елдеріндегі жалғыз мемлекеттік дін емес, сол тәрізді Непал мемлекетінде индуизм діні, басқа дінге ауысу қатаң жазаланады.

Еуропаның монархиялы елдерінде мемлекеттік шіркеу тарихи дәстүр ретінде сақталды деп айтуға болады. Ұлыбританияда діни еркіндіктің бекітілу үдерісі ұзаққа созылып, бүгінгі күнге дейін толық аяқталмады. Англикандық шіркеу ғана заңдық жағынан қорғалған, (мәселен, құдайға тіл тигізу) христиандық мерекелер ғана мемлекеттік болып табылады. Грецияның Конституциясының екінші бөлімі шіркеу мен мемлекеттің қатынасына арналған. Аталған бөлімде «Грецияда үстемдік ететін дін Шығыс-православиелік Христово шіркеуі болып табылады» және оның ерекше мәртебесіне толық арналады. Заңдар жаңа діндердің пайда болуына тыйым салады және діни азшылық топтардың Құдайға құлшылық ету орындарының санын шектейді.

Ал керісінше осы уақытқа дейін лютерандық дін мемлекеттік болып келген Скандинавия түбегі елдерінде ХХ ғасырдың аяқ кезеңінен бастап дін ресми сипатынан айырыла бастады. 1995 жылы Финляндияда, 2000 жылы Швецияда шіркеу мемлекеттік болудан қалып, шіркеу салығы алынып тасталды. 2006 жылы Норвегияда лютерандық шіркеу мемлекеттен бөлінді.

ҚХР, Оңтүстік Корея, Жапония сияқты елдерде мемлекет діннен тысқары болуға және конфессияның адам мен қоғамнан бөлектенуіне қол жеткізуге тырысады, сондықтан діни ұйымдардың қызметі жеке өмірдің деңгейіне теңестірілген.

Мемлекет пен діннің өзара қарым-қатынасының сипатына билікке келетін саяси партиялар мен көшбасшылардың ұстанымдары да әсер ететіні сөзсіз. АҚШ-та сайлауда жеңіске жеткен кіші Дж. Буш мемлекеттің шіркеумен жақындауына басымдық берді.

Мұсылман елдеріндегі мемлекеттердің діни сипаттарына байланысты үдерістердің серпінділігін байқауға болады. 1999 жылы Пәкістандағы әскери төңкеріске дейінгі басшылықта теократиялық үрдістер басым болса, төңкеріс нәтижесінде билікке келген генерал Мушарафф зайырлы ұстанымның жақтаушысы болды. Сол сияқты билікке келген Мұстафа Кемальдің 1928 жылғы саяси реформаларына сәйкес Түркияның Конституциясына зайырлылық қағидалары бекітілген болатын.

Қорытынды. Қазіргі әлемдегі мемлекеттік-конфессиялық қатынастардың формалары әртүрлі. Алайда демократиялық және құқықтық мемлекеттерде қалыптасқан дін саласындағы саясаттың жалпы қағидағары кеңінен мойындалған деп айтуға болады.

Оларға сенім мен ар-ождан бостандығы, мемлекет тарапынан төзімділік пен бейтараптық, діни наным негізінде тең құқықтылық пен кемсітушілікке жол бермеу жатады. Қазіргі кезде бұл қағидаттар халықаралық құқықтың талаптары ретінде көрінеді. Олар 1948 жылы Адам құқықтарының жалпыға бірдей Декларациясында жарияланған.

Осылайша, әмбебап, халықаралық біріздендірілген және өзгермейтін «зайырлылық формуласы», мемлекеттің зайырлылық белгілері мен қасиеттерінің нақты және тұрақты жиынтығы жоқ деп қорытындылауға болады.

Әдебиеттер тізімі

1. Мелвиль А.Ю. и др. Политология: учебник / - М.: МГИМО МИД России, ООО «Издательство Проспект», 2008. - 624 с.
2. Религиоведение: Учебное пособие. 2-е изд., перераб. и доп.. - СПб.: 2012 - 448 с.
3. Шахов М.О. Конституционно-правовые основы государственно-конфессиональных отношений в Российской Федерации. Учебное пособие – М.: Изд-во РАГС, 2005. -105 с.
4. Карашулаков Ж.Ж., Ибраев Е.Е. Сборник материалов по основным вопросам религиозной сферы: В помощь государственным служащим.– Астана, Агентство РК по делам религий, 2014. – 168 с.
5. Подопригора Р.А. Государство и религиозные организации (административно-правовые вопросы): монография. - Алматы: Аркаим, 2002. - 324 с.

М.К. Дюсембекова, Е.Е. Ибраев

Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

Взаимодействие государства и религии в мировой практике

Аннотация. В данной статье автор рассматривает историю развития государственно-конфессиональных отношений, мнения о роли религиозной сферы в общественной жизни, понятие «конфессия» и его становление, а также изучает процесс секуляризации и современные формы взаимодействия между государством и религией. Кроме того, автором проведен анализ основных понятий и положений, относящихся к сфере религии и отраженных в конституциях различных стран. Уделено внимание и таким вопросам, как государственная политика, основанная на религиозности высшей власти, ключевые понятия и положения, связанные с данным аспектом, характеристика национальных и нетрадиционных религий, вопросы доверия и свободы.

Ключевые слова: государство, религия, секуляризация, светский, конфессия, церковь, ислам, католик, православие.

M.K.Dyussebekova, E.E.Ibrayev

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan

The interaction of state and religion in the world practice

Abstract. In this article, the author examines the history of state-confessional relations, opinions about the role of the religion in public life, the concept of “confession” and its formation, also studies the process of secularization and modern forms of interaction between the state and religion. In addition, the author analyzed the basic concepts and provisions relating to the religion and reflected in the constitutions of various countries. Moreover, author paid attention to such issues as state policy based on the religiosity of higher authorities, their key concepts and provisions, characteristics of national and non-traditional religions, issues of trust and freedom.

Keywords: state, religion, secularization, secularism, confession, church, Islam, catholic, orthodoxy

References

1. A.Yu.Melvil' and others. Politologija [Political science]. Textbook (Moscow State Institute of International Relations, Moscow, 2008, 624 p.).
2. Religiovedeniye [Religious studies]. Tutorial. 2nd edition, revised and supplemented (SPb, 2012, 448 p.).
3. Shakhov M.O. Konstitutsionno-pravovyye osnovy gosudarstvenno-konfessional'nykh otnosheniy v Rossiyskoy Federatsii [Constitutional and legal basis of state-confessional relations in the Russian Federation]. Tutorial. (RAGS publishing house, Moscow, 105 p.).
4. Karashulakov Zh.Zh., Ibrayev Ye.Ye. Sbornik materialov po osnovnym voprosam religioznoy sfery: V pomoshch' gosudarstvennym sluzhashchim [Collection of materials on the main issues of the religious sphere: to help civil servants] (Agency of the Republic of Kazakhstan for Religious Affairs, Astana, 2014, 168 p.)
5. Podoprigora R.A. Gosudarstvo i religioznyye organizatsii (administrativno-pravovyye voprosy)[State and religious organizations (administrative and legal issues)] (Arkaim, Almaty, 2002, 324 p.).

Авторлар туралы мәлімет:

Дюсембекова М.К. – саяси ғылымдарының кандидаты, саясаттану кафедрасының доценті, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Янушкевич көш., 6, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Ибраев Е.Е. – саясаттану мамандығының 1 курс докторанты, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Янушкевич көш., 6, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Dyussembekova M.K.- candidate of political Sciences, associate Professor of political science, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Yanushkevich str., 6, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Ibrayev E.E. – L. N. Gumilyov Eurasian National University, 1st year PhD student majoring in Political Science, Yanushkevich str., 6, Nur-Sultan, Kazakhstan.